

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ

Анотація. Досліджується вітчизняний досвід роботи кредитних спілок та комерційних банків. Доводиться важливість формування кооперативної фінансово-кредитної системи для обслуговування сільських регіонів. Розглядається можливість створення її вищого органу – центрального кооперативного банку.

Ключові слова: кредитна спілка, банки, сільськогосподарські товаровиробники, кредити, депозити, відсоткова ставка, кооперативні банки, центральний кооперативний банк.

Постановка проблеми. Розвиток дрібних сільськогосподарських товаровиробників вимагає створення нових інституцій для їх фінансово-кредитного забезпечення. Найефективнішою формою мікрокредитування на селі є кредитні кооперативи. В Україні процес становлення сучасної системи кредитної кооперації йде занадто повільно. У зв'язку з цим стає актуальним пошук шляхів розвитку сільськогосподарської кредитної кооперації.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Дослідженням проблеми розвитку кредитної кооперації у сучасних умовах займаються М. Малик, П. Саблук, Ю. Лузан, В. Алексійчук, А. Стадник та інші вітчизняні вчені. Однак, як засвідчує аналіз літературних джерел, питання формування кооперативних банків для обслуговування сільськогосподарських товаровиробників залишаються ще малодослідженими.

Мета статті. Автором поставлено за мету дослідження окремих аспектів діяльності кредитних спілок, а також виявлення перспектив розвитку вітчизняної системи кредитної кооперації.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Більш ніж столітній зарубіжний досвід і існуючий власний доводять, що кредитні спілки не складають конкуренції банкам, адже мають зовсім іншу природу – корпоративної, неприбуткової організації і займають свою нішу.

Кредитні спілки працюючи за принципами банків, залучають внески і видають кредити своїм членам. Відсоткові ставки за кредитами і депозитами у кредитних спілках у середньому на 10–15 відсоткових пунктів вищі, ніж у банках: середня вартість кредитів за станом на 2008 рік у кредитній спілці складала 33% річних (в т.ч. на споживчі кредити – 27-32%, житлові – 30-32%, комерційні – 33-36%, селянським та фермерським господарствам – 37-44%). Ставки за депозитами також на 5-7% вищі від банківських.

Високі відсоткові ставки у кредитних спілках пояснюються кількома причинами. По-перше, зазвичай, українські банки декларують менші ставки за кредитами – 22-30% річних. Однак ефективні ставки за багатьма банківськими кредитами вищі на 5-10%, тобто майже такі як спілкові. Але, на відміну від банків кредитні спілки не стягують додаткову комісію за обслуговування кредиту, оформлення документів тощо, а тому декларована кредитною спілкою ставка зазвичай є ефективною. Як правило, кредитні спілки не застосовують ануїтетну схему погашення кредитів, а класична схема передбачає, що відсотки нараховуються на залишок заборгованості і кожного наступного місяця плата за кредит буде нижчою.

Ми порівняли кінцеву суму до сплати за кредитом, взятим у кредитній спілці «Співдружність», кредитній спілці «Альянс», та у Райффайзен Банк «Аваль». При сумі кредиту 12 000 грн., без початкового внеску, без зазначення мети використання,

терміном на 12 місяців у КС «Співдружність» сума платежів склала 15744 грн. із поданням довідки про доходи і 16446 грн. без довідки про доходи, у КС «Альянс» – 16550 грн., а у Райффайзен Банк «Аваль» – 14901,72 грн. Як бачимо переплата у порівнянні із банком складає у КС «Співдружність» 843 грн. та 1544 грн., у КС «Альянс» 1648 грн. Але, враховуючи те, що в кредитній спілці такий кредит можна отримати за 10-20 хвилин, без додаткових документів, а у банк потрібно подати, як мінімум п'ять – сім документів (довідки про доходи з місця роботи, документи, що підтверджують інші доходи позичальника, довідку з банку про наявність та стан рахунків, чоловікам у віці від 18 до 25 років – військовий квиток або довідку про надання відстрочки та ін.) і чекати на рішення (може й відмову) 1-3 доби, можемо допустити, що чимало позичальників при необхідності кредиту в сумі 500 доларів США і менше все ж таки надасть перевагу саме спрощеній процедурі надання кредиту хоча й з вищими відсотками. Тим більше, що у кредитній спілці, як правило, беруть кредит на термін менший за один рік, а, отже, і відсотки будуть відповідно нижчі.

По-друге, кредитним спілкам часто доводиться надавати кредити безнадійним (за банківськими рейтингами) позичальникам. І високі відсоткові ставки у цьому випадку є виправданими. Крім того, якщо позичальник має бездоганну кредитну історію, тобто позичає гроші в кредитній спілці не вперше і завжди вчасно виконував кредитні зобов'язання, він може розраховувати на знижені відсотки по кредиту.

По-третє, оскільки позичальниками кредитних спілок є їх члени, а, отже, вкладники депозитів, то за рахунок високого депозитного відсотка вони мають можливість покрити свої витрати на сплату відсотків за кредитом.

Протягом 2006 р. кредитні спілки надали своїм членам на 79,2% більше обсягу кредитування 2005 р. Середня сума кредиту на одного позичальника зросла з 2003 р. по 2007 р. більш як у 3 рази і склала за 2007 р. 7290 грн. (рис. 1). Відхилення від середнього значення можуть бути як в більшу, так і в меншу сторони. Зазвичай банки з таким сумами не працюють, хіба що в межах споживчого кредитування (для прикладу, тільки середній розмір пільгового кредиту, наданий підприємствам АПК Черкаської області у 2007р. склав 1,35 млн. грн.).

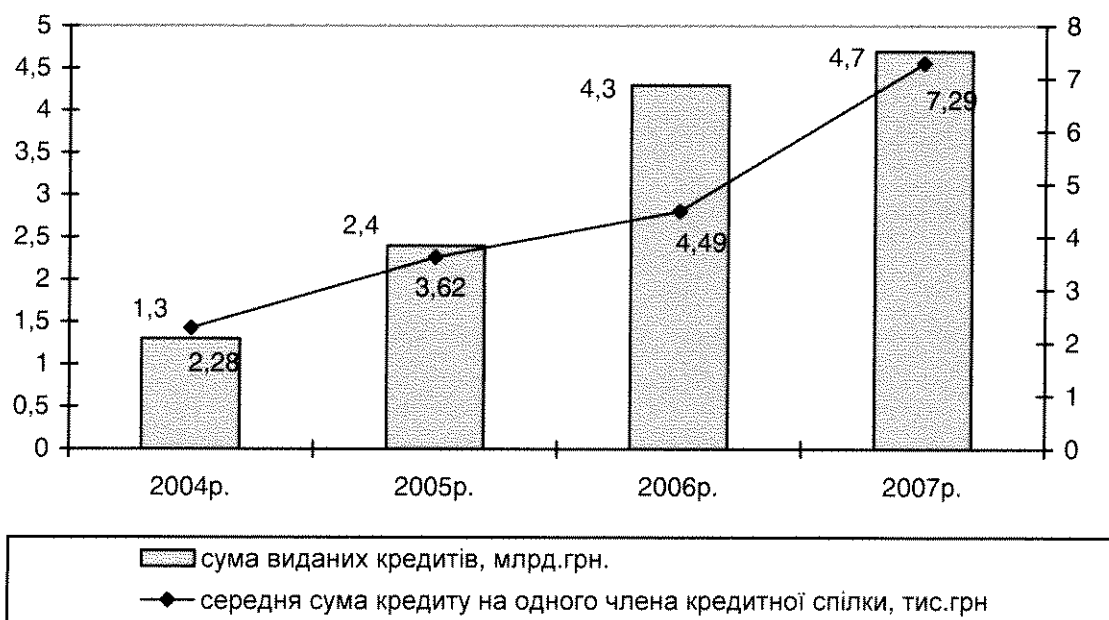

Рис. 1. Надання кредитів кредитними спілками України

Стандартна сума, на яку може розраховувати новий «спілчанин» – 5 тис. грн. Такий кредит видають без застави та поручителів. До учасника спілки, який претендує

на велику суму кредиту, можуть бути висунуті додаткові вимоги. Так, наприклад, кредитна спілка «Форт» видає позики на суму більш ніж 10 тис. грн. під заставу майна, вартість якого вдвічі перевищує кредит. Якщо позичальникові не виповнилося 26 років, у кредитній спілці «Сімейна позика» просять поручительство батьків або найближчих родичів. Щоб одержати кредит на 50 тис. грн. (на будь-які цілі), потрібно мати 5-6 поручителів із підтвердженими роботодавцем стабільними доходами і особистим майном (житлом або автомобілем).

Кредитна спілка може встановлювати також інші додаткові умови для отримання необхідної суми кредиту. Наприклад, кредитна спілка «Фортеця» надає кредит лише тоді, коли член кредитної спілки накопичив на рахунку певну суму відсотків від тієї суми кредиту, яку він хоче отримати. У деяких кредитних спілках, наприклад «Господар», яка діє в Макарівському районі Київської області за умови, якщо член спілки накопичив на своєму рахунку відповідну суму за рахунок пайових внесків або має довгостроковий депозитний вклад, що на порядок перевищує розмір кредиту, передбачена можливість отримання безвідсоткової позики. Але обсяг кредиту, наданого одному позичальнику, обмежується законодавством і не може перевищувати 20 відсотків капіталу спілки [1].

Щодо забезпечення кредиту більшість кредитних спілок дотримуються такої думки, що забезпечення є альтернативним, але не обов'язковим джерелом повернення кредиту. Вартість забезпечення повинна складатись із розміру кредиту + відсотки за весь період користування ним + витрати, пов'язані з його супроводженням.

Дослідження показали, що найбільшим попитом користуються кредити на споживчі потреби. Кредити, надані на ведення фермерських та особистих селянських господарств, становлять лише 3% в структурі кредитного портфеля кредитних спілок (рис. 2).

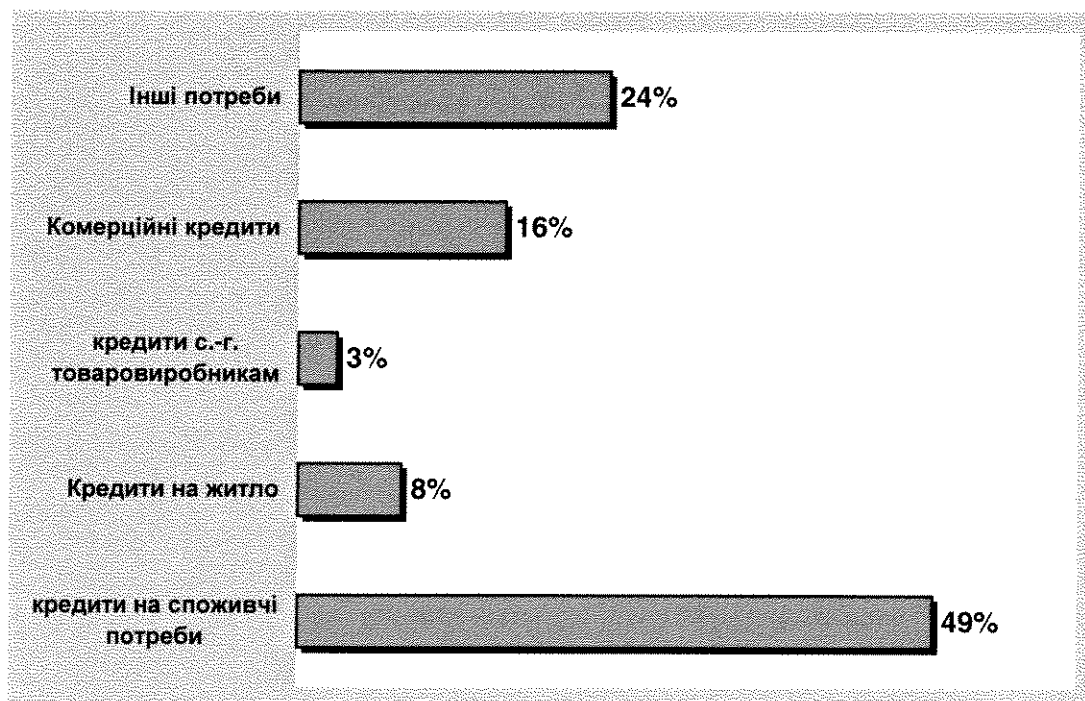

Рис. 2. Структура кредитів, наданих кредитними спілками України у 2007 р.

Найбільша кількість кредитів у 2007 р. була надана на термін від 3 до 12 місяців – 61,5%, терміном більше одного року – 36,8%. Приблизно така ж структура залучених

депозитів.

Як показали результати досліджень, кредитно-спілчанський рух на селі має значний потенціал, хоча нині він ще не повністю реалізований як через об'єктивні, так і суб'єктивні причини.

Так, обсяги кредитування сільського населення зростають у тих населених пунктах, де неухильно збільшується кількість членів кредитних спілок, удосконалюється організаційна структура кредитних спілок і модернізуються форми взаємодії з потенційними споживачами кредитів.

На селі існують чотири основні групи позичальників – підприємці, працівники бюджетної сфери, селяни, які активно ведуть своє індивідуальне підсобне господарство, пенсіонери. Саме серед цих груп населення найактивніше формуються позичкові кола взаємного поручительства.

Порівняно з банками кредитні спілки є значно гнучкішим джерелом фінансування. Спрощена процедура, за якою є можливість отримати кредит, більше наближує спілку до споживачів послуг, ніж банківські процедури. Вже сьогодні у невеликих населених пунктах, де банкам ніде розгорнути свою діяльність, кредитна спілка – поза конкуренцією, і для багатьох стає єдиним шансом отримати кредит.

В ухваленій Урядом України у червні 2006р. Концепції розвитку кредитної кооперації [2] передбачено, що система кредитної кооперації України складатиметься з трьох рівнів. Кредитні спілки об'єднуються в обласні асоціації, а обласні асоціації можуть створити асоціацію третього - всеукраїнського рівня. Така система є ефективною, бо обласні асоціації ближчі до своїх членів і краще розуміють їхні потреби, а центральна асоціація може підтримувати їх і представляти їхні інтереси на національному рівні, у відносинах з органами влади та іншими структурами, координувати роботу всієї системи, забезпечувати її послугами фахівців, які на обласному рівні надавати не рентабельно, а часом і просто неможливо.

Консолідація діяльності кредитних спілок та формування основ повноцінної національної системи кредитної кооперації вже розпочались. У багатьох областях України створені обласні асоціації кредитних спілок, які дозволяють спілкам стати більш ефективними та краще обслуговувати своїх членів. Такі асоціації вже створені в Полтавській (членами стали 10 спілок), Львівській (18), Донецькій (20), Луганській (11), Тернопільській (12), Хмельницькій (9), Чернігівській (9), Черкаській (11), Харківській (11), Івано-Франківській (7), Запорізькій (11). Подібна самоорганізація кредитних спілок зараз відбувається й в інших областях.

Крім цього, в Полтавській, Львівській та кількох інших областях на базі обласних асоціацій розпочалась робота по створенню обласних об'єднаних кредитних спілок (ОКСів), які будуть сприяти кредитним спілкам більш ефективно працювати та залучати для них додаткові кошти із зовнішніх джерел, що в свою чергу сприятиме кращому обслуговуванню членів кредитних спілок [3]. Перевага ОКСів у тому, що вони дають можливість кредитним спілкам обмінюватися ресурсами.

Зважаючи на важливість створення в Україні кооперативної фінансово-кредитної системи, особливо для фінансово-кредитного обслуговування сільських регіонів, держава може і повинна б підтримати цей процес. При цьому регіональні об'єднання кредитних спілок або обласні кооперативні банки пропонуємо заснувати при державній підтримці за двома схемами:

1) держава повністю чи частково формує статутний капітал обласних кооперативних банків (наприклад, у законодавстві Російської Федерації визначена норма яка передбачає участь держави у формуванні статутного фонду кооперативних товариств у розмірі 50% необхідної для цього суми), а низові кооперативні кредитні організації (кредитні спілки/кредитні кооперативи) беруть на себе зобов'язання викупити у держави її частку у статутному капіталі кооперативних банків протягом 10–

20 років.

2) держава надає низовим кооперативним організаціям (кредитним спілкам/кооперативам) цільовий довгостроковий (10–20 років) безпроцентний кредит на внесення паю у створення обласного кооперативного банку.

Після того, як кредитні спілки/кооперативи викуплять державну частку в кооперативному банку чи повернуть отримані від держави цільові кредити, сплачені кошти можуть за рішенням держави бути спрямовані на формування Кооперативного гарантійного фонду.

При такій моделі формування системи, юридичні особи можуть ставати клієнтами обласного кооперативного банку, зобов'язуючись при цьому стати членами/пайовиками відповідної кооперативної установи базового рівня.

Висновки. Запропонована модель робить можливим утворення регіональних об'єднань кредитних спілок або обласних кооперативних банків за участю лише кредитних спілок/кооперативів, сприятиме формуванню кооперативної банківської системи першого та другого рівнів, допоможе кредитним спілкам/кооперативам у пошуку перспективних членів (дрібних юридичних осіб та приватних господарств). Сільськогосподарські товаровиробники, зі свого боку, отримують можливість одержувати фінансування одразу після заснування регіональних об'єднань кредитних спілок.

В міру того, як у країні створюватиметься другий рівень системи сільськогосподарської кредитної кооперації – регіональні кооперативні банки (об'єднання кредитних спілок), слід очікувати зміцнення їх фінансової спроможності та розширення саморегулюючих функцій, збільшення обсягу пропонованих кредитними кооперативними структурами послуг, залучення в систему сільськогосподарської кредитної кооперації нових членів-пайовиків.

Правомірно вважати, що в рамках третього етапу в країні остаточно сформується система сільськогосподарської кредитної кооперації і буде створено її вищий орган – центральний кооперативний банк. Підтримати заснування цього банку, на нашу думку, має Аграрна палата України. Основою для його створення буде наявність у країні широкої мережі низових та регіональних кредитних кооперативних структур.

Центральний кооперативний банк представлятиме інтереси сільськогосподарської кредитної кооперації на національному рівні. Він виведе її на міжнародний ринок позичкових капіталів, залучатиме додаткові ресурси шляхом емісії позик. Правомірно сподіватись, що в перспективі банк буде обслуговувати інтереси не лише кредитної кооперації, а й всієї сільськогосподарської кооперації в цілому.

Література

1. Кредитна спілка «Фермери Київщини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.farmers.kiev.ua/.

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України „Про схвалення Концепції розвитку системи кредитної кооперації” № 321-р від 7.06.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.business.if.ua>.

3. Основи теорії та зарубіжна практика розвитку кредитної кооперації / Гончаренко В.В. Проект ТАСІС “Надання підтримки малим і середнім підприємствам на селі”. – К. – 2005р. – 55с.

Summary. Study the experience of domestic credit unions and commercial banks. Proved the importance of cooperative financial and credit system to serve rural areas. The possibility of creating its parent body - the Central Cooperative Bank.

Keywords: credit unions, banks, agricultural producers, loans, deposits, interest rate, cooperative banks, central cooperative bank

Стаття надійшла до редакції 26.10.2009